

У рамках оголошеного Генеральною Асамблеєю ООН Міжнародного року біорізноманіття на Волині пройшов «круглий стіл» редакції газети «Урядовий кур'єр», Державної служби запівідної справи Міністерства України, Волинської державної телерадіокомпанії, Державного управління охорони навколишнього природного середовища у Волинській області, проекту ПРООН/ГЕФ «Зміцнення управління та глобальної фінансової стійкості національної системи природоохоронних територій в Україні» на тему «Актуальні проблеми природно-заповідної справи».

ГОРДИСТЬ КАНАДИ І США – ГІМН, ПРАПОР ТА НАЦІОНАЛЬНІ ПАРКИ

Микола СТЕЦЕНКО, перший заступник начальника Державної служби запівідної справи України, президент громадської організації «Асоціація природоохоронних територій України»:

— Коли 1992 року в Ріо-де-Жанейро на саміті ООН з питань довкілля зібрався 147 очільників держав і обговорювали загрози ХХІ сторіччя, то ключовою проблемою постала конвенція про збереження біорізноманіття. Це питання стало головною темою, що людство дійшло висновку: подальший розвиток на існуючих припішпах — це глухий кут у розвитку і економіки, і духовності.

Нині всі розуміють, що біологічне різноманіття — поняття економічно-фінансове. І чим воно багатше, тим багатше суспільство. Натуральні оляг, ліси, їжа, будинок — це все біорізноманіття. А від нас з вами вимагається розумно зберігати й використовувати його. Так, щоб це біорізноманіття відтворювалося і передавалося від покоління до покоління.

Коли ми говоримо про його збереження, то фундаментальною, ключовою проблемою є роль і місце природоохоронних територій. Якщо взяти Україну, то в нас природно-заповідним фондом (далі — ПЗФ — Авт.) є нині 5,5 відсотка території.

Якщо держава, зважаючи на невтішну економічну ситуацію, проблему збереження біорізноманіття визнала ключовою — потрібно сконцентрувати всі інтелектуальні сили й технічні засоби, аби надійно забезпечити збереження й відновлення біорізноманіття хоча б на цій території. Така ідея має стати наріжним каменем діяльності не тільки природоохоронних, а й економічних, наукових організацій, закарпуватися у свідомості населення, яке, на превеликий жаль, мало звертає увагу на цю проблему. Адже люди дивляться на природно-заповідні території як на щось недоцільне.

Коли ж спитати канадця чи американця, яка гордість їхньої держави, він скаже: «Гімн, прапор і національні парки!» Важко собі навіть уявити, щоб у Штатах чи в Канаді якийсь губернатор говорив про ліквідацію національного парку чи виведення його під рубку. Перший же такий виступ завершився би для

ЯК ЗАХИСТИТИ

Озеро Зосьчине — ґдрологічний заказник місцевого значення

нього остаточним політичним кроком. А послухати наших... То там, то тут йде нагнітання негативу з боку деяких владних органів. І досить часто за цим — бажання окремих посадовців чи депутатів «приватизувати» найкращі і плодючі землі. А людям втовкмачують, що й створення нових національних парків — це бідність! Хоча це зовсім не так, що засвічує іншоземні досвід.

За останні п'ятнадцять років після саміту в Ріо-де-Жанейро території природоохоронних територій у світі збільшилася вдвічі. Якщо говорити певніше — то нині це 12 відсотків суходолу. Динаміка процесу в нас за роки незалежності також відовідає світовій: ми у 2,5 рази збільшили природно-заповідний фонд — до 5,5 відсотка. Мало це чи багато? Мало! Бо площа заповідних есмел на одну людину в Україні нині становить 570 м², тимчасом як в густозаселеній Європі — 2200 м²!

І рч тут не лише в збільшенні відсотків... Маємо створити саме систему природно-заповідних територій. Щоб вони виконали три основні свої функції: значне скорочення темпів втрати біорізноманіття на глобальному, національному і субнаціональному рівнях; забезпечення сталого розвитку починаючи від сільської ради — до Європи і планети в цілому; скорочення ризиків сільської ради. Серед ключових проблем, які визвало все суспільство, зміщення трансграничної співпраці. Тобто створення міждержавних охоронних територій із забезпеченням їх інтегрованого управління спільними науковими дослідженнями, екоутиримом тощо.

Органи влади мають надавати і розширювати ринок послуг, яким володіють виключно такі території, аби місцеві жителі мали від того економічний зиск. Починаючи, наприклад, від реалізації натуральних продуктів. Адже в Україні, на мою думку, поки що нема екологічно чистого харчування навіть для дітей...

Зважаючи на всі проблеми, ми розробили дві програми в цьому напрямку. Одна з них — «Програма розвитку заповідних справ до 2017 року» — вже пройшла схвалення уряду. В ній чітко визначені пріоритети розвитку та основні напрями вдосконалення законодавства.

Головним документом, який пройшов попереднє узгодження, є «Стратегія зміцнення фінансової стійкості природоохоронних територій». Ми раз і назавжди повинні поставити крапку в питанні: сидять заповідні території на ніві в бюджеті чи ні? Реалізація проекту дасть можливість на 40 — 45 відсотків зменшити тиск об'єктів на бюджет. Це шла система заходів.

Ми часто говоримо про залучення інвестора на територію національного парку, а відповідного законодавства досі нема... У нас відсутній єдиний механізм вирішення питань довгострокової оренди. А відтак — і відповідний інвестиційний клімат, який би «затягував» у національні парки інвесторів. Тих самих, котрі можуть створити в них нові робочі місця й дати місцевим людям можливість гідно заробляти на життя, а державі — отримувати податки.

БЕЗПІДНЕ В ПОЛОГАХ НЕ МУЧИТЬСЯ

Василь ТОЛКАЧОВ, координатор проекту ПРООН/ГЕФ:

— І Глобальний екологічний фонд, і Програма розвитку ООН нині допомагають уряду в реалізації пріоритетних завдань для подальшого розвитку заповідної справи. Маємо на меті не «зробити щось за когось», а допомогти, поділитися позитивним міжнародним досвідом, навчити, що і як треба зробити... Адже багато з того, що нове в Україні, вже апробоване в інших державах.

Усі добре знають, що парки і заповідники фінансуються не тільки з державного бюджету, а й з інших джерел. Саме на ці два слова — «інші джерела» — наш проект «Національна стратегія зміцнення фінансової стійкості природоохоронних територій» і націлений. Що це за джерела? Це і туристична рекреаційна діяльність, і реалізація міжнародних проектів, і внески, і спонсорство бізнесу та інших установ...

Розвивати такі джерела потрібно, бо це є суттєві додаткові фінансові ресурси для діяльності природоохоронних територій. Але існують певні суперечності в законодавстві. Наприклад, стаття 48 Закону «Про природно-заповідний фонд України» означає, що на території об'єкта природно-заповідного фонду може бути створений спеціалізований екологічний фонд, але у Бюджетному кодексі сказано, що бюджетна установа... це має права створювати фонди.

У Законі «Про охорону навколишнього природного середовища» записано, що нема діяльність і заходи, тобто певні копії, що направляються на природоохоронні заходи, звільняються від оподаткування. В Законі «Про систему оподаткування» є конкретний перелік таких заходів. Але він, на жаль, не враховує того, що записано у Законі «Про охорону навколишнього природного середовища». Такі колізії треба вирішувати, адже це сприятиме тому, щоб такі парки і заповідники стали фінансово потужнішими, дешевше обходилися бюджету.

Нині в державі немає, в позитивному значенні цього слова, лобі парків та заповідників на національному й місцевому рівнях. Тому ми у співпраці з державною службою заповідної справи, а також природоохоронними територіями створили громадську організацію — «Асоціація природоохоронних територій України». Вона здатна допомогти паркам і заповідникам у налагодженні тісних контактів з подібними асоціаціями у світі, в залученні додаткових фінансових коштів, у відстоюванні інтересів на законодавчому і виконавчому рівнях. Паркам і заповідникам у діяльності цієї асоціації слід теж брати активну участь. З боку Проекту ПРООН/ГЕФ ми будемо перші два роки допомагати в становленні цієї асоціації.

Третьою проблемою назвав би питання кадрового забезпечення природно-заповідних територій. Тут треба поліпшити якість і підготовку, і перепідготовки спеціалістів заповідної справи. За підсумками всеукраїнського наради з цього питання, що минулого року пройшла на базі Шашківського національного природного парку під головуванням глави держави, був підписаний Указ про відкриття навчального центру з підготовки та перепідготовки кадрів у заповідній справі. Такий центр створений наказом ректора Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка на базі Канівського природного заповідника.

Володимир МЕРКА, начальник Державного управління охорони навколишнього природного середовища у Волинській області:

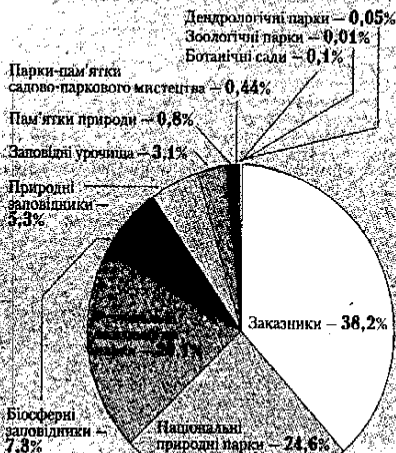
— Відомо, що сьогодні низка державних документів спрямована саме на подальший розвиток природно-заповідних об'єктів, а також на розширення існуючих. Ми робимо все можливе, аби до 2020-го цей відсоток у державі довести до 15.

Нині в області до об'єктів природно-заповідного фонду належить 11,2 відсотка території. Це високий показник. І ми пишаємось тим, що він зріс буквально за останні три роки із восьми відсотків. А за роки незалежності України збільшився більш як у чотири рази! Маємо 375 об'єктів природно-заповідного фонду, з них 26 — загальнодержавного значення та 349 — місцевого. За площею це більше ніж 220 тис. га, причому майже половина цієї території припадає на Держлісфонд.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

Нині в світі існує понад тисячу національних парків та десятки тисяч територій, що охороняються. За оцінками їх приблизно 70 тисяч; вони займають понад десяту частину усієї суші. Площа першого (1872 р.) в світі — Йеллоустонського національного парку — становить майже 900 тисяч гектарів. В ньому під охороною держави майже 10 тисяч геотермальних чудес природи. Щорічно цей парк відвідують майже три мільйони туристів, а відвідування усіх національних парків США становить 300 мільйонів (!) туристів щорічно.

Частка площі територій та об'єктів окремих категорій у природно-заповідному фонді України становить:

И ШАЦЬКІ ОЗЕРА

Приємно відзначити, що в екомережу області входять три угіддя міжнародного значення. Також сьогодні маємо фрагменти Європейської екомережі, яка складається з п'яти екологічних ідеє: Шацького, Прип'ять-Стохідського, Західно-Бузького, Білоозерсько-Черемського та Цуманського. Волинь — одна з перших у державі територій, де визначено природно-екологічний коридор Західно-Бузького та Шацького напрямків, Шацько-Прип'ятьський — Прип'ять-Стохідський напрямки і Прип'ять-Стохідський — Білоозерсько-Черемський через Цуманську пугу. Екокоридори відповідають периметру кордонів області. Для збереження біологічного різноманіття це дуже важливо.

Працівники управління спільно з органами місцевого самоврядування продовжують роботу з розвитку мережі ПЗФ. Нині, окремим високим темпом триває реалізація тристороннього проекту ЮНЕСКО зі створення біосферного резервату за участю Білорусі, України та Польщі.

Національний природний парк «Прип'ять — Стохід», до речі, першим в Україні отримав диплом Рамсарської конвенції. Цим, фактично, в історії охорони природи держави розпочався новий етап — офіційного визнання міжнародною спільнотою наших успіхів у збереженні угідь, важливих для міграції водно-болотних ґгахів.

Два роки тому розпорядженням голови облдержадміністрації створена комісія, яка займається створенням нових і розширенням існуючих об'єктів природно-заповідного фонду. Торік на сесії обласної ради затвердили регіональний список рідкісних, зникаючих рослин, тварин і грибів.

Сьогодні під час створення нових об'єктів ПЗФ з чимало проблем з погодженнями на місцях із сільцями, сільськими радами, землекористувачами. Саме тому пропонуємо у законодавчому порядку врегулювати деякі статті Земельного і Лісового кодексів, простягнути порядок створення об'єктів ПЗФ. Також, на мою думку, доцільно було б працівників, які займаються природно-заповідними справами, прив'язати за статусом до працівників державної служби охорони об'єктів природно-заповідної справи.

БДЖОЛА ОБМИНАЄ ЗІВ'ЯЛУ КВІТКУ

Елєг КОЛОСОК, старший інспектор ПРООНТФ:

— З огляду на наведені факти, в Україні відбувся перший етап становлення об'єктів ПЗФ. Нині починається фаза, коли треба ці об'єкти якомога шкідливо обгородити, створити інфраструктуру, забезпечити їм позитивний імідж. Після цього лише настане розвиток. У процесі ми робимо кілька чергових кроків для того, щоб покращити відносини об'єктів природно-заповідної справи із громадськістю. Це, скажімо, розробка «Положення про оцінку ефективності управління об'єктами ПЗФ». Нині не вистачає їх популярності, яка має йти починаючи від рядового працівника об'єкта і закінчуючи депутатом на рівні районної ради чи держави. Бо коли по центральному телебаченню показують сюжет про пропуск лосів в Любешівському районі і характеризують ситуацію таким чином, що зробити тут нічого не можна, бо діє національний природний парк, то в людей відразу складається ілюзійне враження... Зрозуміло, що надалі люди будуть чинити і спротив створенню об'єктів ПЗФ.

Інший крок, який ми сьогодні здійснюємо в проекті, — це програма малих грантів. Тобто налагодження співпраці об'єктів ПЗФ із тим населенням, яке є на його території. Бо це населення першим буде сприймати негативно створення об'єкта, якщо ні не забезпечить його матеріального благополуччя. Чи хоча б а країну не зробить життя кращим...

Елєг КИНДЕР, голова постійної комісії обласної ради з питань екології, національного анкористання природних ресурсів юридичної обласної ради, членики Державної екологічної інспекції Волинської області:

— На мою думку, одна з важливих проблем ПЗФ в області пов'язана з височенням меж об'єктів природно-заповідного фонду в природу. Добре, що наші айбільші об'єкти вже завершують цю роботу. З огляду на інтенсивну діяльність, — це найбільша проблема, бо коли законодавство чітко визначає відповідальність за порушення того і іншого закону на об'єктах ПЗФ, то суми штрафів там доволі солідні. А якщо не винесено меж у природу, ми досить часто можемо довести самого факту правопорушення.

Серйозними проблемами є, звичайно, і незаконні рубки, і зрубки ґрунту, і засмічення... Прикро про це говорити, але запляється й таке, що органи місцевого самоврядування часом навіть не знають, що на їх території є заповідні об'єкти. Ще ця проблема в тому, що охоронні зовб'язання на ті чи інші об'єкти видаються не одній особі, а двома-трьом. Цього року ми плануємо закласти півмільйона гривень із фонду охорони на-

колишнього природного середовища на винесення меж у природу. Вже практично є домовленість на виконання цих робіт.

Переконаний, що створення природно-заповідного фонду не повинне бути лише вказівкою з міністерства — ініціатива повинна йти й від громади. Нині ж люди лякаються, коли чують про організацію нового об'єкта ПЗФ, і не погоджують межі. Знаходяться «доброзичливі», які розповідають, що не можна буде ходити в ліс, збирати гриби... Тому, на мою думку, слід змінювати політику підходу до цієї проблеми. Найперше, на високому рівні потрібно проводити просвітницьку роботу; при цьому не слід шкодувати коштів, адже йдеться про майбутнє для наших дітей. Скажу добре слово про директорів волинських національних парків: вони пропують свою діяльність, видають буклети, книги. Хоча цього нині ще дуже мало. Бо коли нині говоримо про екологічний туризм, потрібно чітко пояснити людям, що це таке — природний національний парк. Лише після цього люди туди підуть...

Слід також зайнятися інфраструктурою, бо ніхто не поїде на найкращий об'єкт ПЗФ, якщо там погана дорога або її взагалі немає.

Ольга САХАРУК, голова Шацького районної ради:

— Тема досить актуальна, оскільки сьогодні виникає питання: потрібен чи не потрібен парк і що треба зробити, аби зберегти те біорізноманіття, в якому ми з вами живемо. Відповідь, на мою думку, дуже проста: не заважати йому!

Коли у 1983 році створювався Шацький національний природний парк, ставлення до цього було досить різним. Але зовсім взаємними понад десяти міністерств переконали людей у тому, що на території парку створює хороши умови для проживання.

Багато планів, звичайно, досі не втілено в життя. Але коли кілька місяців тому розглядалося на сесії питання про погодження розширення меж національного парку, то фактично не було людей, які б заперечували. Оскільки за час існування ШНПН зрозуміли його створення дає багато позитиву. Адже рік у рік збільшується кількість тих, хто хоче не лише прийти відпочити, а й придіяти тут землі. Відпочивачі парку для багатьох селян району — джерело стабільних доходів.

Створення парку дало можливість нам зберегти унікальний куточок. Дедалі рідше зустрічаємо інформацію про несанкціоновані забудови чи інші порушення законодавства.

Озеро Світязь, до речі, вийшло до числа семи природних чудес України, хоч навіть тут були противники цієї. Бо ж, за їх словами, відпочиваючих у нас і так вистачає. Але з'явилася можливість додати державний бюджет до розвитку парку і водночас звернути увагу на те, що таке унікальне місце потребує спеціального статусу. Нині стоїть питання про надання Світязю й іншим озерам статусу курортної зони. Це дає б змогу залучити державні програми для розвитку інфраструктури.

Застаріла система каналізація Шацька, баз відпочинку, сіл також є величезною проблемою. Відтак для одного із семи природних чудес України потрібні серйозні державні капіталовкладення.

ДЕ ВЕЛИКА РАДА, ТАМ РІДКИЙ БОРЩ

Володимир НАЙДА, директор Шацького національного природного парку:

— Показовий факт: у розмові беруть участь три директори парків, які перебувають у різному підпорядкуванні. Аби відслідкувати концепцію розвитку природно-заповідного фонду, на мє переконання, повинен бути єдиний орган управління цієї концепції. На жаль, сьогодні це ще не стало реальністю.

Щодо фінансової стійкості, то для того, щоб налагодити певну економічну стабільність, можливо, слід призупинити збільшення кількості природно-заповідних об'єктів і навести лад в уже існуючих. Звичайно, території під подальше розширення заповідності треба резервувати, поки вони не розібрані під «хатинки» і приватні бази відпочинку. Але створювати нові адміністрації парків, шукати кошти, яких у наших економічних умовах і так немає, напевд чи потрібно...

Сергій ШЕРЕМЕТА, начальник відділу лісового господарства обласного управління лісового та мисливського господарства:

— В області ліси займають сімсот тис. га, з них у підпорядкуванні обласного управління лісового та мисливського господарства — півмільйона гектарів. Лісистість, за різними джерелами, становить 32–34 відсотки. Кожен п'ятий гектар земель у складі управління має статус заповідного.

Хотів би звернути увагу на те, що перші заповідні території місцевого значення були створені у 70-х роках. На той час вони вже були перестійними насадженнями і заповідалися як цінні з метою збереження. Сьогодні маємо низку прикладів, коли дея-

кі з них втратили своє значення. А методики заміни цих об'єктів немає. Ось і виходить, що охороняємо те, чого вже нема.

Потрібно приділяти більше уваги існуючим об'єктам, а до нових заповідальних ставитися більш уважно. Нині, на мою думку, також існує суперечність між основними принципами сталого розвитку природно-заповідного фонду. Це — економічний і екологічний аспекти. З однієї сторони, суть лісового господарства полягає в раціональному використанні й охороні лісових ресурсів, а з другої — в обмеженні користування. Щоб забезпечити ефективне функціонування, ми змушені шукати фінансування.

Степан ПАЩУК, директор природного заповідника «Черемський»:

— Проблемним питанням є те, що більшість природних заповідників в Україні за площею порівняно невеликі, викликаються малими острівцями в території, де інтенсивно ведеться господарська діяльність. Це, в свою чергу, негативно впливає на природний комплекс самого природного заповідника і, як наслідок, відбуваються зміни в біогеоценозах.

Кардинального поліпшення вимагає фінансування заповідників, бо такого, як було останні два роки, я ще не бачив.

Юрій ОЛАСОК, директор національного природного парку «Прип'ять — Стохід»:

— Чим може нам, працівникам заповідної справи, допомогти преса? Найперше — об'єктивним висвітленням подій, що відбуваються в національних парках і заповідниках. Бо нинішньої весни вийшло так, що в усіх бідах, пов'язаних із повінню в Любешівському районі, звинувачили парк. Чинить, шановні журналісти, так, як робить суддя, — вислухайте всі сторони, а після того — давайте оцінку їхнім діям.

Назву факт: починаючи з 2002-го працівниками парку на річках демонтують майже 600 (!) самовільно збудованих загат для вилучення риби. Хіба це не внесок у зменшення проблеми підтоплення й затоплення району?

С чимало прикладів роботи працівників парку, що сприяє збереженню біологічного різноманіття. Зокрема, завдяки масованому вирубванню ополонік узимку вдалося не допустити загибелі риби на озері Ротізна, на якому періодично трапляються залушки.

Перспектива нашого парку, вважало, за відродженням традиційних способів природокористування. У нас завжди люди ловили рибу, тому конкретні ділянки озер і річок варто закрити за конкретними людьми і саме таких власників сіток з бірками зробити нашими союзниками.

Незгоден я із абсолютною забороною полювання в парку, який займає сорок відсотків території району. Куди подітися летальному мисливцю? Йти в браконьєри?

Микола СТЕПЕНКО:

— Слушає запитання. Тоді давайте, шановні колеги, за результатами розмови підготуємо пропозиції для зміни до природоохоронної законодавства.

Прозвіщати щодо поліпшення природоохоронної та природно-заповідної справи, відповідей учасниками «круглого столу».

Закриття на законодавчому рівні можливість створення нових об'єктів ПЗФ як приєднання до вже існуючих природоохоронної території, земель, які виведені із сільськогосподарського користування, не використовуються за призначенням і перебувають на етапі активної оживлення (природного відновлення), особливо на ділянках відпочинку, фонду в межах волохоронних зон, шляхом ринку та на безумних землях.

— Інвестиційні до природоохоронної та земельної законодавства щодо заборони зміни цільового призначення земель у межах перспективних рекреаційних зон на земельні індивідуальне будівництво.

— Щоб збільшення площі постійного користування існуючих об'єктів ПЗФ та створення нових природно-заповідних територій розробити механізм винятку земельних ділянок та компенсації варті землекористувачам.

— Для поліпшення охорони та відтворення біорізноманіття природоохоронних територій забезпечити законодавче врегулювання питань обов'язкового створення охоронних (біосферних) зон навколо об'єктів ПЗФ.

— Метою активізації наукових досліджень з охорони парково-лісового середовища виробити систему проведення моніторингу (спостереження) за природними екосистемами об'єктів ПЗФ національного і міжнародного значення.

— Відкриття економічного безум розширення державної служби державної охорони об'єктів ПЗФ на сприяння і професурі, академікам, докторам наук та професорам природоохоронного ректорату, а також надання працівникам об'єктів ПЗФ України статусу державних службовців.

— Збільшення площі фінансування наукових досліджень у природно-заповідній до всіх територій з абсолютною заповідною зоною. Так само, що не можуть заробити власні кошти, які можна було б використувати для праці обладнання, матеріальні тощо.

— Кардинально поліпшити систему інформування населення про довільність заповідності, в тому числі через ЗМІ, випуск спеціальних книг, буклетів, листівок.

Матеріали «Круглого столу» підготував Валерій МЕЛЬНИК, «Урядовий кур'єр»

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

Ітаном на 01.01.2009 р. природно-заповідний фонд України складався з 7424 території та об'єктів 11 категорій, загальною площею його становила 3,04 млн га, або 5,04% від площі України.